

Els primers lectors del 'Tirant'

El 20 de novembre se celebren els cinc-cents anys de la primera edició a la ciutat de València de l'obra *Tirant lo blanch*. L'escriptor i historiador Ricard Blasco reflexiona sobre aquells primers lectors del Tirant.

L'edició prín-
ceps del *Ti-
rant lo
blanch*, que ara commemorem, constà,
com és sabut, de 715 exemplars. La xi-
fra, si la considerem amb criteris actuals,
sembla més pròpia d'un llibre de versos
que no d'una novel·la. Comparada, però,
amb el que s'acostumava a l'època, resul-
ta més aviat una mica alta. El *Tirant* és
de 1490. Molts anys després, el 1557, un
text tan reputat com la crònica de Jaume
I no assolí sinó 109 exemplars, tot i que
l'edició fou sufragada pels Jurats. Es a
dir, que el gros tiratge de l'obra de Mar-
torell degué estar fonamentat en unes bo-
nes expectatives comercials.

¿Significa això que quan *Tirant* arribà
a l'obrador de Nicolau Spindeler venia

precedit per la fama? De senyals, no en
faltan. Tenim, i s'ha comentat prou veges-
des, el contracte entre l'impressor i els
qui volgueren —i no pogueren— ser els
primers editors, els quals van ajustar l'es-
tampació de 400 exemplars, solament.
Joan Rix de Cura, que a la fi esdevingué
únic editor, convingué amb Spindeler la
xifra definitiva dels 715. No podem in-
terpretar aquest augment com la mera in-
tuïció d'un negociant espavilat. Per tot el
que sabem de Rix de Cura, veiem que
fou un mercader expert i prudent. Si es
resolgué a apujar el tiratge, segurament
és que havia copsat un ambient favora-
ble. Qui sap si, fins i tot, realitzà els per-
tinentes estudis de *marketing* (amb els
modestos mitjans d'aquells temps, és
clar).

Ignorem, ara per ara, com s'havia for-
mat una aurèola de prestigi a l'entorn del
Tirant, però tot apunta a una notorietat
preexistent. La fama dels llibres la fan
els lectors, sobretot els primers lectors,
que s'hi endinsen com aquells que pene-
tren en una terra verge, encara no trepit-
jada, i van descobrint-ne les excel·lèn-
cies.

Per tant, la qüestió a plantejar fóra:
¿Qui coneixia el manuscrit, qui havia es-
campat la brama dels seus mèrits? No
podem respondre la pregunta; possible-
ment, mai no serà resposta. A tot estirar,
ens hem de conformar amb suposicions.
Una de plausible fóra que, abans que els
aspirants a editors arribaren a llegir el
text per confirmar-ne la bondat, ja altres
persones van tenir accés al manuscrit

—bé l'original de l'autor, bé alguna còpia— i se n'adonaren de la vàlua; el fet pogué succeir tant en vida de Martorell com després de mort, quan Galba projectava completar la novel·la. Però aquesta sospita no té cap suport documental.

¿Presumptes lectors? Un, no gaire hipotètic, potser fou Ferran de Portugal, a qui Martorell va dedicar el seu treball inacabat, el 1460. Pels volts del 1490, Isabel de Lloris suggerí a Martí Joan de Galba que en redactara la conclusió; incitament impensable sense una lectura prèvia. I, mentrestant, ¿què?... Trenta anys —per a ser exactes, vint-i-dos d'ençà del traspàs de Martorell— són un parèntesi massa llarg; costa de creure que, en tant de temps, ningú no llegís la novel·la. Tanmateix, dos (o més) lectors en tres dècades mal podien crear tant que arribara a les oïdes de Rix de Cura i influir en la seva decisió.

La qüestió es complica quan recordem que no ens ha pervingut cap manuscrit del *Tirant*; tan sols consta que n'hi havia dos en el moment de lliurar l'obra a la impremta, i a hores d'ara no ha aparegut cap altra referència en els inventaris de béns que s'han exhumat. ¿Quants pogué haver-n'hi a l'abast dels curiosos, durant els trenta anys transcorreguts entre la mort de Martorell i l'edició prin-

ceps?... Això permet plantejar un nou interrogant: ¿i per què no imaginar una fama sobtada, instantània, que esclatà tot just abans que els tipògrafs encetaren la seua tasca, és a dir, en el moment en què el manuscrit despertava del seu somni?

És una hipòtesi que explicaria la bona fama que el *Tirant* tan bon punt eixí de les premses, tan bona que es diria que els lectors expectants l'estaven esperant. Sis anys després d'enllestir Spindeler la seua feina, la novel·la era ben coneguda a la tertúlia de Bernat Fenollar: clergues, cavallers i notaris. Com ells, molts altres conveïns dels mateixos estaments, aficionats als llibres, devien conèixer-la. Segons demostren les estadístiques establertes per Philippe Berger, la proporció de lectors a la València del tombant del XV era elevada i, a favor de la impremta, una nova classe, la dels artesans del tèxtil, s'incorporà ràpidament a la pràctica de la lectura. Res no s'oposa a creure'ls devots del *Tirant*.

Entre aquests primers lectors en lletres de motlle de la novel·la de Martorell, hi trobem les dones, com ho certifica aquell passatge de *Lo somni de Joan Joan*:

—Digau, senyora,
i vós, que sou gran oradora
i gran legista,
que al·legau tant lo *Salmista*
i lo *Tirant*...

La predilecció femenina —burgeses i nobles— per l'heroi de Martorell (que, anys a venir, reprovaria Menéndez y Pelayo), és ben interessant. Una dama valenciana instà Galba a completar l'obra. Un altra, la italiana Isabel d'Este, marquesa de Màntua, instigà la traducció de Niccolò di Corregio, el 1511. I Jaume Gassull, com hem vist, reportava la desimboltura amb què les seues coetànies podien invocar la Bíblia i el *Tirant*, tots plegats.

L'únic inventari de béns on s'ha trobat —fins ara—, l'esment d'un exemplar del *Tirant* data de 1530. Aleshores ja s'havia esgotat feia temps l'edició prínceps. L'exhauriment degué ser ràpid. Gairebé pels mateixos dies en què s'esdevenia l'escena reportada per Gassull, se'n preparava a Barcelona la segona edició, i es repetia el mateix cas que a València. El 30 de desembre de 1496, el llibreter Carmini Ferrer comprometia els impressors Mateu Bonet i Vicent Casal per a editar el *Tirant*, però fou Diego De Gumiel qui finalment l'imprimí, vuit mesos després, fet amb el qual rematava un treball que havia començat Pere Miquel. Amb això, nous lectors de la nostra llengua van poder delectar-se amb una novel·la que, encara avui, continua reclutant adeptes.

Ricard Blasco